

Konvencija o sprečavanju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni

Komitet za sprečavanje torture

Konvencija o sprečavanju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni

Opšti komentar br. 3 Komiteta za sprečavanje torture

Implementacija člana 14 od strane država ugovornica

1. Ovaj opšti komentar obrazlaže i pojašnjava državama ugovornicama sadržaj i obim obaveza predviđenih članom 14 Konvencije Ujedinjenih Nacija o sprečavanju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni. Sve države ugovornice obavezne su da „u okviru svojih pravnih sistema, svakoj žrtvi torture garantuju delotvorno pravo na ispravljanje povreda i pravičnu i primerenu naknadu, uključujući i sredstva za najpotpuniju moguću rehabilitaciju“. Komitet smatra da je član 14 primenjiv na sve žrtve torture i surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni (u daljem tekstu – zlostavljanja) bez ikakve diskriminacije, i u skladu sa Opštim komentarom Komiteta br. 2.

2. Komitet smatra da pojam „ispravljanje povreda“ iz člana 14 obuhvata koncepte „delotvornog leka“ i „reparacije“. Sveobuhvatan reparativni koncept stoga podrazumeva restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, satisfakciju i garancije neponavljanja, i upućuje na pun obim mera neophodnih za ispravljanje povreda obuhvaćenih Konvencijom.

3. Žrtvama se smatraju osobe koje su, usled postupaka ili nečinjenja koji predstavljaju povrede Konvencije, pojedinačno ili kolektivno pretrpele patnju, uključujući fizičke i duševne povrede, duševnu patnju, imovinski gubitak ili značajno ograničenje svojih najosnovnijih prava. Svaka osoba će biti smatrana žrtvom bez obzira na to da li je počinioc povrede koju je pretrpela identifikovan, uhapšen, krivično gonjen ili osuđen, i nezavisno od porodičnog ili drugog srodstva ili odnosa između počinioca i žrtve. Pojam „žrtva“ takođe obuhvata i zahvaćene osobe u neposrednom srodstvu sa žrtvom i lica izdržavana od strane žrtve, kao i osobe koje su pretrpele patnju ili povrede u pokušaju da pomognu žrtvi ili spreče njenu viktimizaciju. U nekim slučajevima, osobe koje su pretrpele patnje, odnosno žrtve - prihvatljivijim smatraju termin „osobe koje su preživele patnje“. Komitet koristi pravni pojam „žrtve“ ne dovodeći u pitanje druge termine koji su u određenim kontekstima možda prihvatljiviji.

4. Komitet naglašava značaj učešća žrtava u procesu otklanjanja povreda i naknade, i smatra da je obnova dostojanstva žrtve krajnji cilj tog procesa.

5. Obaveze država ugovornica da otklone počinjene povrede i žrtvama pruže naknadu na osnovu člana 14 su dvojade: proceduralne i materijalne. U ispunjavanju svojih proceduralnih obaveza, države ugovornice će doneti odgovarajuće zakone i uspostaviti mehanizme za podnošenje prijava, kao i istražna tela i institucije, uključujući i nezavisna sudska tela, ovlašćena da utvrđuju pravo žrtava torture ili zlostavljanja na ispravljanje povreda i naknadu, uključujući i njen iznos. Države ugovornice će garantovati delotvornost takvih tela i mehanizama i njihovu

dostupnost svim žrtvama. Na materijalnom nivou, države ugovornice će žrtvama torture ili zlostavljanja garantovati puno i delotvorno otklanjanje povreda i reparaciju, uključujući obeštećenje i sredstva neophodna za najpotpuniju moguću rehabilitaciju.

Materijalne obaveze: obim prava na otklanjanje povreda i naknadu

6. Kao što je u paragrafu 2 već navedeno, ispravljanje povreda i naknada uključuju pet vidova reparacije: restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, satisfakciju i garanciju neponavljanja. Komitet priznaje elemente punog otklanjanja povreda i naknade predviđene međunarodnim pravom i praksom, i izložene u Osnovnim principima i smernicama u vezi sa pravom na otklanjanje povreda i reparaciju za žrtve grubih povreda ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava.¹ Reparacija mora biti primerena, delotvorna i sveobuhvatna. Podsećamo države ugovornice da, prilikom utvrđivanja visine naknade i reparacionih mera koje se žrtvi torture ili zlostavljanja pružaju ili dodeljuju, u obzir moraju uzeti specifične okolnosti i prirodu svakog pojedinačnog slučaja, te da otklanjanje povreda i naknada moraju biti prilagođeni specifičnim potrebama žrtve, i srazmerne ozbiljnosti povreda koje su joj nanete. Komitet naglašava da pružanje reparacija inherentno ostvaruje efekte odvratanja i sprečavanja budućih povreda.

7. U slučajevima u kojima su organi države ili drugi pojedinci koji su delovali u zvaničnom svojstvu - znali ili imali razumne osnove da veruju da je došlo do torture ili zlostavljanja počinjenih od strane ne-državnih službenika ili privatnih aktera, a pritom nisu delovali savesno i uz dužnu pažnju kako bi sprečili, istražili, krivično gonili i kaznili takva lica u skladu sa Konvencijom - država će snositi odgovornost za ispravljanje povreda i pružanje naknade žrtvama (Opšti komentar br. 2).

Restitucija

8. Restitucija je vid otklanjanja povreda kojim se ponovo uspostavlja stanje ili položaj u kom se žrtva nalazila pre nego što je povreda Konvencije počinjena, uz obzir prema specifičnim okolnostima svakog pojedinačnog slučaja. Obaveza prevencije sadržana u Konvenciji zahteva od država potpisnica da žrtvi kojoj je pružena takva restitucija garantuju da neće biti izložena riziku od ponavljanja torture ili zlostavljanja. U određenim slučajevima, žrtva može smatrati da restitucija nije moguća usled prirode povrede koju je pretrpela; međutim, država će žrtvi i u takvom slučaju obezbediti ispravljanje povreda i naknadu u punoj meri. Da bi restitucija bila delotvorna, država potpisnica mora preduzeti sve potrebne napore kako bi odgovorila na strukturalne uzroke počinjene povrede, uključujući i svaki vid diskriminacije u pogledu pola, seksualne orijentacije, invaliditeta, političkog ili drugog uverenja, etničke pripadnosti, uzrasta, veroispovesti, i bilo kog drugog osnova diskriminacije.

Kompenzacija

9. Komitet naglašava da sama novčana kompenzacija nije nužno dovoljna za ispravljanje povreda nanetih žrtvama torture ili zlostavljanja. Komitet potvrđuje da pružanje samo novčane

¹ Osnovni principi i smernice u vezi sa pravom na otklanjanje povreda i reparaciju za žrtve grubih povreda međunarodno priznatih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, rezolucija Generalne Skupštine Ujedinjenih Nacija 60/147, 16. decembar 2005. godine.

odštete ne predstavlja adekvatno ispunjavanje obaveza države ugovornice predviđenih članom 14.

10. Pravo na brzu, pravičnu i primerenu odštetu koju član 14 predviđa za žrtve torture ili zlostavljanja je višeslojno, i dodeljeno obeštećenje treba da bude u dovoljnom iznosu, kako bi nadoknadilo svu imovinski procenjivu štetu koja je žrtvi naneta usled torture ili zlostavljanja - kako novčanu, tako i drugu. To može uključivati nadoknadu zdravstvenih troškova žrtve i obezbeđivanje sredstava za njenu dalju zdravstvenu ili rehabilitacionu negu, kako bi bila rehabilitovana u najpotpunijoj mogućoj meri; nadoknadu novčane i druge štete uzrokovane pretrpljenim fizičkim i duševnim povredama; nadoknadu izgubljenih prihoda i potencijala za ostvarivanje prihoda usled invaliditeta uzrokovanog torturom ili zlostavljanjem; i naknadu za propuštene prilike, poput prilika za zapošljavanje ili obrazovanje. Dodatno, primerena kompenzacija koju države ugovornice dodeljuju žrtvama torture ili zlostavljanja treba da obuhvata i troškove pravne ili druge specijalizovane pomoći, kao i troškove podnošenja zahteva za naknadu štete i otklanjanje povreda.

Rehabilitacija

11. Komitet potvrđuje da isplata sredstava neophodnih za najpotpuniju moguću rehabilitaciju svake osobe koja je pretrpela patnje uzrokovane povredama Konvencije – mora biti holistička, i uključivati troškove zdravstvene i duševne nege, kao i pristup pravnim i socijalnim službama. Rehabilitacija, za potrebe ovog Opšteg komentara, označava obnovu funkcija ili sticanje novih veština koje su žrtvi neophodne zbog promenjenih okolnosti u kojima se našla usled pretrpljene torture ili zlostavljanja. Rehabilitacija teži tome da omogući maksimalnu moguću samostalnost i funkcionalnost takve žrtve, i može obuhvatati prilagođavanje ili promene u njenoj fizičkoj i društvenoj okolini. Rehabilitacija žrtava za svoj cilj treba da ima obnovu, u meri u kojoj je moguća, nezavisnosti žrtve i njene fizičke, duševne, društvene i profesionalne sposobnosti; i treba da joj omogući puno uključivanje i učešće u društvenom životu.

12. Komitet naglašava da se obaveza država ugovornica da obezbede sredstva za „maksimalnu moguću rehabilitaciju“ odnosi na potrebu za ispravljanjem patnje koju je žrtva pretrpela, a čiji uslovi života, uključujući njeno dostojanstvo, zdravlje i samostalnost, usled dalekosežnih efekata koje tortura izaziva, možda nikada u potpunosti ne mogu biti obnovljeni. Ta obaveza ne zavisi od količine sredstava i resursa koji su državi potpisnici na raspolaganju, i njeno izvršenje se ne sme odlagati.

13. Kako bi ispunila obavezu da žrtvama torture ili zlostavljanja obezbedi sredstva za najpotpuniju moguću rehabilitaciju, svaka država ugovornica treba da usvoji dugoročan i integrisan pristup, i osigura da specijalizovane službe za žrtve torture ili zlostavljanja – budu lako i brzo dostupne, efikasne i primerene. To treba da uključuje: postupak za procenu terapijskih i ostalih potreba žrtava na osnovu, između ostalog, Priručnika za delotvorno istraživanje i dokumentovanje torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni (Istambulski protokol); i može obuhvatati širok spektar interdisciplinarnih mera, poput službi za zdravstvenu, fizičku i duševnu rehabilitaciju; socijalnih službi i službi za reintegraciju; službi i pomoći usmerenih na zajednicu i porodicu; profesionalne obuke, obrazovanja, itd. Holistički pristup rehabilitaciji, koji takođe uzima u obzir i individualnu snagu i otpornost same žrtve – od ključnog je značaja. Štaviše, žrtve mogu biti izložene riziku od ponovne traumatizacije ili imati

osnovane strahove od postupaka koji ih podsećaju na torturu ili zlostavljanje koje su pretrpele. U skladu sa tim, prioritet treba da bude stvaranje okruženja i konteksta za pružanje pomoći žrtvama koji kod njih uživaju poverenje. Tamo gde je to potrebno, nega mora biti pružena na poverljiv način.

14. Obaveza pružanja takvih vidova rehabilitacione nege ne isključuje potrebu za pružanjem zdravstvene i duševne nege žrtvama neposredno nakon pretrpljene torture, niti takva, inicijalna nega predstavlja ispunjenje obaveze države potpisnice da žrtvama obezbedi sredstva za najpotpuniju moguću rehabilitaciju.

15. Država ugovornica će osigurati uspostavljanje delotvornih rehabilitacionih službi i programa na svojoj teritoriji, i pritom će uzeti u obzir kulturu žrtava, njihove ličnosti, okolnosti i istoriju. Takve službe će biti dostupne svim žrtvama - bez diskriminacije i nezavisno od njihovog identiteta ili statusa u okviru određene marginalizovane ili ugrožene društvene grupe (kao što je ilustrovano u paragrafu 32), uključujući azilante i избегlice. Zakonodavstvo države potpisnice treba da uspostavi konkretne mehanizme i programe za rehabilitaciju žrtava torture ili zlostavljanja. Nakon procene koju će doneti kvalifikovani i nezavisni zdravstveni radnici, žrtvama torture će biti obezbeđen pristup rehabilitacionim programima što je pre moguće. Pristup rehabilitacionim programima neće zavisiti od toga da li je žrtva iskoristila ili pokušava da iskoristi određeno pravno sredstvo. Obaveza iz člana 14 koja se odnosi na obezbeđivanje sredstava za najpotpuniju moguću rehabilitaciju žrtve može biti izvršena direktnim pružanjem rehabilitacione nege od strane države, ili kroz finansiranje privatnih zdravstvenih, pravnih i drugih ustanova - uključujući i ustanove kojima upravljaju nevladine organizacije, pri čemu im država potpisnica mora garantovati da neće biti izložene zastrašivanju ili odmazdi. Učešće žrtava prilikom izbora dostavljača nege ili usluga je ključna. Usluge treba da budu dostupne na svim relevantnim jezicima. Države potpisnice se pozivaju da uspostave sisteme za procenu delotvornosti implementacije rehabilitacionih programa i službi, uključujući i upotrebu primerenih pokazatelja i merila.

Satisfakcija i pravo na istinu

16. Satisfakcija treba da uključuje, pored izvršenja obaveze sprovođenja istraga i krivičnog gonjenja predviđenih članovima 12 i 13 Konvencije, sve sledeće mere: delotvorne mere usmerene na zaustavljanje povreda koje još uvek traju; verifikaciju činjenica i potpuno obelodanjivanje istine, u meri u kojoj ona ne izaziva dalje patnje ili ugrožava bezbednost i interese žrtve, njene porodice, svedoka ili osoba koje su intervenisale kako bi pomogle žrtvi ili sprečili dalje povrede; potragu za nestalim osobama, utvrđivanje identiteta otete dece i lociranje posmrtnih ostataka ubijenih, kao i pružanje pomoći prilikom ekshumacije, identifikacije i sahrane tela žrtava u skladu sa izraženim ili pretpostavljenim željama žrtava ili njihovih porodica; zvanične deklaracije ili sudske odluke kojima se obnavljaju dostojanstvo, reputacija i prava žrtava i osoba u bliskoj vezi sa njima; sudske i administrativne sankcije usmerene protiv osoba odgovornih za počinjene povrede; javno upućena izvinjenja, uključujući priznavanje i potvrdu činjenica i prihvatanje odgovornosti; komemoracije i odavanje počte žrtvama.

17. Ukoliko država potpisnica ne sprovede relevantne istrage i krivično gonjenje, ili ne omogući civilne parnice u vezi sa navodima o počinjenim aktima torture u kratkom i razumnom roku – to može predstavljati *de facto* uskraćivanje prava na naknadu i ispravljanje povreda, a time i kršenje obaveza države predviđenih članom 14.

Garancije neponavljanja

18. Članovi od 1 do 16 Konvencije predstavljaju specifične preventivne mere koje su države ugovornice ocenile kao ključne za sprečavanje torture i zlostavljanja. Da bi mogle da garantuju neponavljanje torture ili zlostavljanja, države ugovornice treba da preduzmu mere za sprečavanje nekažnjivosti počilaca povreda Konvencije. Takve mere treba da uključuju formulisanje delotvornih i jasnih uputstava za postupanje zvaničnika u vezi sa odredbama Konvencije, a posebno odredbe o apsolutnoj zabrani torture. Ostale mere treba da uključuju sledeće: civilni nadzor vojnih i bezbednosnih snaga; garancije primene međunarodnih standarda pravičnog, fer i nepristrasnog suđenja tokom sudskih postupaka; jačanje nezavisnosti sudstva; zaštitu boraca za ljudska prava i pravosudnih, zdravstvenih i drugih radnika koji pružaju pomoć žrtvama torture; uspostavljanje sistema za redovan i nezavistan nadzor svih pritvornih i zatvorskih ustanova; prioritarno obezbeđivanje redovne obuke policijskih, vojnih i bezbednosnih službenika o ljudskim pravima i humanitarnom pravu uz obzir prema specifičnim potrebama marginalizovanih ili ugroženih delova stanovništva, kao i posebnu obuku zasnovanu na Priručniku za delotvorno sprovođenje istraga i dokumentovanje torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni (Istambulski protokol) za zdravstvene, pravosudne i policijske službenike; promociju poštovanja međunarodnih standarda i kodeksa ponašanja javnih činovnika, uključujući policijsko, zatvorsko, zdravstveno, vojno i osoblje zaduženo za pružanje duševne nege i socijalne pomoći; preispitivanje i reformu zakona koji doprinose ili omogućavaju torturu i zlostavljanje; garancije poštovanja člana 3 Konvencije o zabrani *refoulement*-a (vraćanja lica na teritoriju na kojoj je bilo izloženo progonu); obezbeđivanje dostupnosti privremenih službi za pojedince i grupe, poput skloništa za žrtve rodno zasnovanog nasilja ili drugih oblika torture i zlostavljanja. Komitet konstatuje da, preduzimanjem navedenih mera, država potpisnica takođe može izvršiti i obavezu sprečavanja akata torture predviđenu članom 2 Konvencije. Dodatno, garancije neponavljanja sadrže i potencijal za transformaciju društvenih odnosa koji su možda koren uzroka počinjenog nasilja, i one mogu uključivati, između ostalog, izmene relevantnih zakona, borbu protiv nekažnjivosti i sprovođenje delotvornih mera prevencije i odvraćanja.

Proceduralne obaveze: implementacija prava na ispravljanje povreda i naknadu

Zakoni

19. Prema članu 2 Konvencije, države ugovornice će doneti „delotvorne zakonodavne, administrativne, pravosudne ili druge mere kako bi sprečile akte torture na svim teritorijama u svojoj nadležnosti“. Kao što je Komitet u Opštem komentaru 2 već razjasnio, „države potpisnice obavezne su da torturu proglase kažnjivim krivičnim delom u okviru svog krivičnog zakonika uz primenu, kao osnovnog minimuma, svih elemenata torture definisanih u članu 1 Konvencije i kriterijuma sadržanih u članu 4“. Nedonošenje zakona o kriminalizaciji torture koji na jasan način odražavaju obaveze države potpisnice sadržane u Konvenciji, usled čega se izbegava definisanje torture i zlostavljanja kao krivičnog dela – sprečava žrtvu da ostvari i uživa prava koja su joj zagantovana članom 14.

20. U cilju sprovođenja člana 14, države ugovornice će doneti zakone koji žrtvama torture i zlostavljanja izričito stavljaju na raspolaganje delotvorna pravna sredstva i uspostavljaju njihovo pravo na otklanjanje pretrpljenih povreda i adekvatnu i primerenu naknadu, uključujući

kompensaciju i najpotpuniju moguću rehabilitaciju. Takvi zakoni moraju omogućiti pojedincima da to pravo ostvare i obezbediti im pristup odgovarajućim pravnim sredstvima. Iako kolektivna reparacija i kolektivni administrativni reparacioni programi mogu predstavljati prihvatljiv vid naknade, oni ne smeju ugrožavati prava pojedinaca na ispravljanje povreda i naknadu.

21. Države ugovornice treba da osiguraju da njihovi zakoni obezbeđuju odgovarajući negu i zaštitu za žrtve koje su pretrpele nasilje ili traume, kako bi se izbegla njihova ponovna traumatizacija tokom sudskih i administrativnih postupaka osmišljenih da žrtvama pruže pravdu i reparaciju.

22. Konvencija obavezuje države potpisnice da krivično gone ili izruče navodne počinioc torture koji su pronađeni na bilo kojoj teritoriji u njihovoj nadležnosti, kao i da usvoje neophodne zakone koji to omogućuju. Komitet smatra da primena člana 14 nije ograničena samo na slučajeve u kojima su žrtve pretrpele povrede na teritoriji države potpisnice, ili u kojima su ih naneli ili pretrpeli njeni građani. Komitet je pohvalio napore država ugovornica na obezbeđivanju civilne naknade žrtvama koje su bile izložene torturi ili zlostavljanju van granica njihove teritorije. To je posebno važno u situacijama u kojima žrtva nije u stanju da ostvari prava zagantovana članom 14 na teritoriji na kojoj je povreda počinjena. Zapravo, član 14 obavezuje države potpisnice da otklone počinjene povrede i obezbede naknadu svim žrtvama torture i zlostavljanja.

Delotvorni mehanizmi za podnošenje prijava i sprovođenje istraga

23. Komitet je, u okviru svojih zaključnih primedbi, identifikovao ostale obaveze koje država potpisnica mora da izvrši kako bi obezbedila puno poštovanje prava žrtve obuhvaćeno članom 14. U tom pogledu, Komitet podvlači važnu vezu koja postoji između izvršenja obaveza država potpisnica predviđenih članovima 12 i 13, i njihovih obaveza koje proističu iz člana 14. Na osnovu člana 12, država ugovornica obavezna je da sprovede pravovremene, delotvorne i nepristrasne istrage u svim situacijama u kojima postoji osnovana sumnja da je, na bilo kom delu teritorije u njenoj nadležnosti, činjenjem ili nečinjenjem izvršen ili omogućen akt torture i, kao što je izloženo u članu 13 i potvrđeno Opštim komentarom Komiteta br. 2, osigura uspostavljanje nepristrasnih i delotvornih mehanizama za podnošenje prijava. Puno ispravljanje povreda i naknada ne mogu biti pruženi ukoliko izvršenje obaveza koje proističu iz članova 12 i 13 nije zagantovano. Mehanizmi za podnošenje prijava će biti predočeni i dostupni javnosti, uključujući i osobama koje su lišene slobode, bilo u zatvoru/pritvoru, psihijatrijskoj ustanovi, ili na nekom drugom mestu, putem, na primer, SOS telefona i poverljivih prijavnih sandučića u pritvornim i zatvorskim ustanovama, kao i osobama iz ugroženih i marginalizovanih grupa, uključujući i pojedince sa umanjanim komunikacionim sposobnostima.

24. Na proceduralnom nivou, države ugovornice će obezbediti rad i postojanje kompetentnih institucija za izvršenje prinudnih konačnih odluka utvrđivanjem zakonskog postupka koji žrtvama torture ili zlostavljanja omogućava da ostvare pravo na otklanjanje povreda i naknadu, uključujući adekvatnu kompenzaciju i rehabilitaciju.

25. Obezbeđivanje prava žrtve na ispravljanje povreda i naknadu obavezuje relevantne organe države ugovornice da pravovremeno, delotvorno i nepristrasno istraže i ispitaju sve slučajeve u kojima neko navodi da je bio izložen torturi ili zlostavljanju. Takva istraga treba da uključuje nezavisno fizičko i psihološko veštačenje kao standardnu meru, i to na način predviđen

Priručnikom za delotvorno sprovođenje istraga i dokumentovanje torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni (Istambulski protokol). Neopravdano odlaganje ili odugovlačenje sudskih istraga po prijavama torture ili zlostavljanja ugrožava pravo žrtve na otklanjanje povreda i naknadu sadržano u članu 14, uključujući i pravo na pravičnu i adekvatnu kompenzaciju i sredstva za najpotpuniju moguću rehabilitaciju.

26. Uprkos evidentnoj koristi koju žrtvama pruža krivična istraga, građanski postupci i reparacioni zahtevi žrtava ne treba da zavise od ishoda bilo kog krivičnog postupka. Komitet smatra da odlaganje isplate odštete do trenutka utvrđivanja krivične odgovornosti počinioca nije opravdano. Imovinska odgovornost treba da postoji nezavisno od krivičnog postupka, i sa tom svrhom treba doneti i uspostaviti neophodne zakone i institucije. Ukoliko domaći zakoni nalažu da odštetni zahtevi ne mogu biti podneti pre okončanja krivičnog postupka, nedostatak ili neopravdano odlaganje takvih krivičnih postupaka predstavljaće kršenje obaveza države ugovornice predviđenih Konvencijom. Sam disciplinski postupak neće se smatrati delotvornom naknadom i otklanjanjem povreda sa značenjem sadržanim u članu 14.

27. Na osnovu člana 14, država ugovornica obavezna je da žrtvama bilo kog akta torture ili zlostavljanja počinjenog u njenoj nadležnosti pruži naknadu i otkloni pretrpljene povrede. Države ugovornice obavezne su da preduzmu sve potrebne i delotvorne mere kako osigurale da žrtve tih akata ostvare pravo na naknadu i ispravljanje povreda. Ta obaveza obuhvata i brzo pokretanje svih procesa kojima se žrtvama obezbeđuje naknada i otklanjanje povreda, i to u svim slučajevima u kojima postoji razumna i osnovana sumnja da je počinjen akt torture ili zlostavljanja, čak i u odsustvu prijave.

28. Komitet snažno ohrabruje države potpisnice da priznaju kompetencije Komiteta za razmatranje pojedinačnih prijava prema članu 22, čime bi se žrtvama omogućilo da komuniciraju sa Komitetom i zatraže njegovo mišljenje. Komitet dalje ohrabruje države ugovornice da ratifikuju ili pristupe Fakultativnom protokolu Konvencije o sprečavanju torture kako bi ojačale mere za prevenciju torture i zlostavljanja.

Pristup mehanizmima za ispravljanje povreda i naknadu

29. Komitet naglašava značaj toga da države ugovornice osiguraju adekvatno informisanje žrtava i njihovih porodica o pravu da zahtevaju ispravljanje povreda i naknadu. U tom pogledu, procedura kojom se zahteva reparacija treba da bude transparentna. Štaviše, država potpisnica treba da obezbedi pomoć i podršku kako bi minimalizovala teret i troškove koje snose podnosioci zahteva i njihovi predstavnici. Građanski i ostali postupci ne bi trebalo da nameću žrtvama troškove koji ih sprečavaju ili odvrćaju od traženja naknade. U situacijama u kojima adekvatno otklanjanje povreda i pružanje naknade žrtvama ne mogu biti obezbeđeni građanskim postupkom, Komitet preporučuje implementaciju lako dostupnih mehanizama za žrtve torture i zlostavljanja, uključujući i uspostavljanje nacionalnog fonda za ispravljanje povreda i pružanje naknade žrtvama torture. Potrebno je usvojiti i posebne mere kojima se obezbeđuje pristup za osobe iz marginalizovanih ili ugroženih grupa.

30. Žrtve uvek moraju imati na raspolaganju odgovarajuća pravna sredstva, nezavisno od svih ostalih dostupnih lekova, i ona treba da omoguće učešće žrtava u postupku. Države ugovornice treba da pruže odgovarajuću pravnu pomoć svim žrtvama torture ili zlostavljanja kojima nedostaju sredstva neophodna za podnošenje prijava i odštetnih zahteva. Takođe, države

ugovornice obavezne su da, na zahtev žrtava, njihovih pravnih zastupnika ili sudija u postupku, omoguće lak pristup celokupnom dokaznom materijalu koji se tiče počinjenih akata torture ili zlostavljanja. Ukoliko država potpisnica ne obezbedi pristup dokazima i informacijama, poput podataka o lekarskim nalazima ili zdravstvenoj nezi, to može neopravdano umanjiti sposobnost žrtava da podnose prijave i zahtevaju otklanjanje pretrpljenih povreda, naknadu i rehabilitaciju.

31. Država potpisnica takođe treba da preduzme i mere za prevenciju povrede privatnosti i zaštitu žrtava od zastrašivanja i odmazde u bilo kom trenutku pre, tokom i nakon sudskih, administrativnih ili drugih postupaka koji se tiču njihovih interesa i prava. Takve mere moraju obuhvatati i porodice žrtava, svedoke i ostale pojedince koji su intervenisali u interesu žrtava i pokušali da spreče počinjene povrede. Uskraćivanje takve zaštite sprečava žrtve da podnose prijave i zahteve, i stoga predstavlja povredu njihovog prava na otklanjanje pretrpljenih povreda i naknadu.

32. Princip zabrane diskriminacije je osnovno i opšte načelo zaštite ljudskih prava, i od suštinskog je značaja za tumačenje i primenu Konvencije. Države ugovornice će osigurati da pravda i mehanizmi kojima se zahteva i ostvaruje pravo na otklanjanje povreda i naknadu budu lako dostupni, i uspostaviti mere koje garantuju jednak pristup svima, nezavisno od njihove rase, boje kože, etničke i druge pripadnosti, uzrasta, vere, srodstva, političkih ili drugih stavova, nacionalnog ili društvenog porekla, pola, seksualne orijentacije, polnog identiteta, duševnog ili drugog invaliditeta, zdravstvenog, ekonomskog ili starosedelačkog statusa, razloga zbog kojih je takva osoba bila zatvorena (uključujući osobe optužene za politička dela ili terorističke akte, azilante, izbeglice i ostala lica pod međunarodnom zaštitom) ili bilo kog drugog statusa ili različitosti, uključujući osobe koje su marginalizovane ili ugrožene po nekom od navedenih osnova. Kulturološki senzitivne reparacione mere moraju biti dostupne grupama sa zajedničkim identitetom, poput manjinskih, starosedelačkih i drugih grupa. Komitet konstatuje da kolektivne mere ne isključuju pravo pojedinca na otklanjanje povreda i naknadu.

33. Sudski i vansudski postupci rukovodiće se rodno senzitivnim procedurama kojima se sprečava ponovna viktimizacija i stigmatizacija žrtava torture ili zlostavljanja. U pogledu seksualno ili rodno zasnovanog nasilja i dostupnosti pravičnog suđenja i nepristrasnog sudstva, Komitet naglašava da, tokom bilo kog postupka, građanskog ili krivičnog, kojim se utvrđuje pravo žrtve na otklanjanje povreda i naknadu, uključujući i odštetu - dokazni postupak u vezi sa rodno i polno ukorenjenim nasiljem mora davati jednaku težinu svedočanstvima žena i dece kao i svim ostalim žrtvama, i sprečiti uvođenje diskriminirajućeg dokaznog materijala ili maltretiranje žrtava i svedoka. Komitet smatra da prijavni mehanizmi i istrage zahtevaju određene pozitivne mere koje uzimaju u obzir rodne aspekte u cilju omogućavanja žrtvama seksualnog nasilja, seksualnog zlostavljanja, silovanja, silovanja u braku, kućnog nasilja, genitalnog sakaćenja i trgovine ljudima – da javno istupe, zahtevaju i ostvare pravo na otklanjanje povreda i naknadu.

34. Kako bi se izbegla ponovna viktimizacija i stigmatizacija žrtava torture ili zlostavljanja, zaštitne mere navedene u prethodnom paragrafu moraju biti jednako primenjive na svaku osobu koja je bila marginalizovana ili ugrožena zbog svog identiteta i pripadnosti određenoj grupi, poput onih koje su navedene u paragrafu 32 u kontekstu principa zabrane diskriminacije. Sudski i vansudski postupci moraju imati obzira prema stanju u kom se bilo koja takva osoba nalazi. U skladu sa tim, Komitet konstatuje da, u cilju sprečavanja ponovne viktimizacije i stigmatizacije, zaposleni u pravosuđu treba da prođu kroz posebnu obuku o različitim efektima torture i zlostavljanja, uključujući i njihov uticaj na žrtve iz marginalizovanih i ugroženih grupa,

kao i obuku kojom se razvija i iskazuje osetljivost i uvidavnost prema žrtvama torture i zlostavljanja, uključujući i zlostavljanje ukorenjeno u rodnoj diskriminaciji ili diskriminaciji osoba određene seksualne orijentacije.

35. Komitet smatra da je obuka relevantnog policijskog, zatvorskog, zdravstvenog, pravosudnog i imigracionog osoblja, uključujući i obuku o Istambulskom protokolu – od suštinskog značaja za sprovođenje delotvornih istraga. Štaviše, zvaničnici i osoblje uključeni u napore na ispravljanju pretrpljenih povreda i obezbeđivanju naknade – moraju proći kroz metodološku obuku da bi bili u stanju da spreče ponovnu traumatizaciju žrtava torture ili zlostavljanja. Obuka zdravstvenih radnika treba da uključuje obuku o potrebi da se žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, uključujući i žrtve svih drugih oblika diskriminacije – informišu o dostupnosti vanrednih i hitnih zdravstvenih procedura i nege, kako fizičke, tako i duševne. Komitet takođe poziva države ugovornice da otvore kancelarije za zaštitu ljudskih prava u okviru svojih policijskih snaga, i da uspostave policijske jedinice sastavljene od posebno obučanih službenika za rukovođenje slučajevima rodno zasnovanog i seksualnog nasilja, uključujući seksualno nasilje nad muškarcima i dečacima, i nasilje nad decom i etničkim, verskim, nacionalnim i drugim manjinama i marginalizovanim ili ugroženim grupama.

36. Komitet dalje podvlači značaj dostupnosti odgovarajućih postupaka za rešavanje specifičnih potreba dece, koji bi se rukovodili interesima deteta i pravom deteta da izražava svoje stavove slobodno, i to po svim pitanjima koja ga se tiču, uključujući sudske i administrativne postupke. Dodatno, izraženim stavovima dece treba dati primerenu težinu, u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću. Države ugovornice treba da osiguraju dostupnost reparacionih mera koje uvažavaju specifičan položaj dece, i koje štite i neguju zdravlje i dostojanstvo deteta.

Prepreke pravu na ispravljanje povreda i naknadu

37. Jasna potvrda odgovorne države potpisnice da se reparacione mere žrtvi pružaju ili dodeljuju zbog povrede Konvencije uzrokovanih činjenjem ili nečinjenjem – predstavlja ključnu komponentu prava na ispravljanje povreda i naknadu. Komitet stoga smatra da država ugovornica ne sme koristiti razvojne mere ili humanitarnu pomoć kao zamenu za ispravljanje povreda i naknadu žrtvama torture ili zlostavljanja. Privredna nerazvijenost države ugovornice ne može biti opravdanje za neispunjavanje obaveze da se svakoj pojedinačnoj žrtvi torture obezbedi naknada i ispravljanje pretrpljenih povreda. Komitet podseća da svaka nova vlast ili država naslednica preuzima obavezu da žrtvama garantuje pristup pravu na otklanjanje povreda i naknadu.

38. Države potpisnice Konvencije obavezne su da osiguraju delotvornost prava na ispravljanje povreda i naknadu. Konkretno prepreke koje sprečavaju uživanje prava na otklanjanje povreda i naknadu, ili sprečavaju delotvornu implementaciju člana 14 mogu uključivati, pored ostalih: neadekvatne nacionalne zakone, diskriminaciju prilikom procena prijavi i istražnih mehanizama i postupaka za otklanjanje povreda i naknadu; neadekvatne mere za hapšenje navodnih počinitelja; državne zakone o poverljivosti podataka; očigledna opterećenja i proceduralne zahteve koji sprečavaju utvrđivanje prava na ispravljanje povreda i naknadu; zastarelost dela; amnestije i imunitet od krivičnog gonjenja; nedovoljnu pravnu pomoć žrtvama i neadekvatne mere zaštite žrtava i svedoka; stigmatizaciju i druge fizičke i psihološke efekte torture i zlostavljanja. Dodatno, neizvršenje presuda nacionalnih, međunarodnih i

regionalnih sudova kojima se žrtvama torture dodeljuju reparacije značajno ograničava pravo na ispravljanje povreda i naknadu. Države ugovornice treba da razviju koordinisane mehanizme koji žrtvama omogućuju da ostvare prava dodeljena takvim presudama i van granica države u kojoj su donete, uključujući i mehanizme za potvrdu validnosti naloga sudova drugih država potpisnica, kao i pružanje pomoći u otkrivanju imovine i resursa počinitelaca.

39. U pogledu obaveza koje proističu iz člana 14, države potpisnice obavezne su da žrtvama iz marginalizovanih i/ili ugroženih grupa obezbede *de jure* i *de facto* pristup pravovremenim i delotvornim mehanizmima za ostvarivanje prava na otklanjanje povreda i naknadu i ukinu ili izbegnu donošenje mera koje ih sprečavaju da to pravo zahtevaju i ostvare, kao i da uklone sve formalne i neformalne prepreke sa kojima bi žrtve u tom procesu mogle biti suočene. One mogu uključivati, na primer, neadekvatne sudske i druge procedure za procenu štete, koje mogu imati različite negativne efekte u pogledu mogućnosti takvih pojedinaca da steknu ili zadrže imovinu i novac. Kao što je Komitet već naglasio u svom Opštem komentaru br. 2: „Pol je ključan faktor. Pol se preklapa sa drugim identifikujućim karakteristikama ili statusom pre svega ženskih osoba... Potrebno je utvrditi na koji način su one dodatno izložene riziku od torture ili zlostavljanja.“ Države ugovornice će obezbediti da pol žrtve bude uzet u obzir u pogledu svih navedenih elemenata tog procesa, koji svakom pojedincu, a posebno pripadnicima ugroženih grupa, uključujući i LGBT populaciju, mora garantovati fer i jednak tretman i pravo na pravičnu i adekvatnu kompenzaciju, rehabilitaciju i druge reparacione mere koje odgovaraju njegovim specifičnim potrebama.

40. Zbog trajne prirode efekata torture, to delo ne bi smelo da zastareva. U suprotnom, žrtvama će biti uskraćeno pravo na ispravljanje pretrpljenih povreda, naknadu i rehabilitaciju koje im pripada. Za mnoge žrtve, sam protok vremena ne umanjuje pretrpljenu štetu i povrede. U nekim slučajevima ih čak i uvećava, imajući u vidu post-traumatski stres koji zahteva zdravstvenu, psihološku i društvenu podršku. Žrtvama koje nisu ostvarile pravo na otklanjanje povreda i naknadu, takva podrška često nije dostupna. Države potpisnice obavezne su da svim žrtvama torture i zlostavljanja, nezavisno od toga kada je delo počinjeno, niti da li je počinjeno od strane ili uz saglasnost prethodnog režima, omoguće da ostvare pravo na otklanjanje povreda i naknadu.

41. Komitet je dosledan u stavu da amnestija za krivično delo torture nije spojiva sa obavezama države ugovornice iz Konvencije, uključujući i obaveze koje proističu iz člana 14. U Opštem komentaru br. 2 je naglašeno: „Amnestije sprečavaju ili ukazuju na nespremnost da se obezbedi pravovremeno i fer krivično gonjenje i kažnjavanje počinitelaca torture ili zlostavljanja, i krše princip zabrane derogacije.“ Komitet smatra da amnestija za delo torture ili zlostavljanja predstavlja nedopustivu prepreku naporima žrtve da ostvari pravo na otklanjanje povreda i naknadu, i da doprinosi stvaranju klime nekažnjivosti. Komitet stoga poziva države potpisnice da ukinu sve amnestije za delo torture ili zlostavljanja.

42. Slično tome, dodeljivanje imuniteta od krivičnog gonjenja za počinjeno delo torture ili zlostavljanja bilo kojoj državi, njenim organima ili ne-državnim akterima, predstavlja kršenje međunarodnog prava i u direktnom je sukobu sa obavezom otklanjanja povreda i obezbeđivanja naknade žrtvama. Ukoliko je nekažnjivost omogućena zakonom ili *de facto* postoji, ona sprečava žrtve da zahtevaju i ostvare pravo na ispravljanje povreda i naknadu, omogućava počiniocima da izbegnu kazne, i uskraćuje žrtvama pune garancije njihovih prava obuhvaćenih članom 14.

Komitet potvrđuje da, ni pod kojim okolnostima, nacionalna bezbednost ne sme biti korišćena kao argument za uskraćivanje prava na ispravljanje povreda i naknadu žrtvama.

43. Komitet smatra da bilo kakva rezervisanost koja teži da ograniči primenu člana 14 nije spojiva sa ciljevima i svrhom Konvencije. Države ugovornice se stoga pozivaju da razmotre uklanjanje svih suzdržanosti ili ograđivanja u pogledu člana 14 kojima se ograničava njegova primena, kako bi se svim žrtvama torture ili zlostavljanja osigurao pristup naknadi i omogućilo otklanjanje povreda.

Dobrovoljni fond Ujedinjenih Nacija za pomoć žrtvama torture

44. Dobrovoljni prilozi međunarodnim fondovima za žrtve torture imaju važnu ulogu u obezbeđivanju pomoći koja im je potrebna. Komitet podvlači značaj Dobrovoljnog fonda Ujedinjenih Nacija za žrtve torture, kojim se žrtvama torture obezbeđuje humanitarna pomoć. Komitet poziva države ugovornice da doprinesu fondu putem dobrovoljnih donacija, nezavisno od svih ostalih mera i donacija na nacionalnom nivou.

Nadzor i izveštavanje

45. Države ugovornice obavezne su da uspostave sistem za nadzor, procenu i izveštavanje o uspostavljenim rehabilitacionim službama i donetim merama za otklanjanje povreda i pružanje naknade žrtvama torture ili zlostavljanja. U skladu sa tim, države potpisnice treba da uključe u svoje izveštaje Komitetu i podatke klasifikovane prema uzrastu, polu, nacionalnosti i ostalim faktorima koji su bitni za mere ispravljanja povreda i obezbeđivanja naknade žrtvama torture ili zlostavljanja. Time će izvršiti svoju obavezu (dodatno naglašenu Opštim komentarom br. 2) da redovno podnose evaluacije preduzetih napora na ispravljanju povreda i obezbeđivanju naknade za žrtve.

46. U vezi sa primenom člana 14, Komitet konstatuje da države potpisnice treba da uključe adekvatne podatke o implementaciji člana 14 u izveštaje koje podnose. Komitet stoga naglašava da države ugovornice treba da pruže sledeće podatke:

- (a) Podaci o broju žrtava torture ili zlostavljanja koje su zatražile odštetu pravnim, administrativnim ili drugim putem i podaci o prirodi navodnih povreda; podaci o broju žrtava kojima je odšteta dodeljena; i u kom iznosu.
- (b) Podaci o preduzetim merama za pomoć žrtvama neposredno nakon pretrpljene torture.
- (c) Podaci o rehabilitacionim ustanovama za žrtve torture ili zlostavljanja i njihovoj dostupnosti, kao i podaci o budžetskim izdvajanjima za rehabilitacione programe i podaci o broju žrtava kojima je pružena rehabilitaciona nega primerena njihovim potrebama.
- (d) Podaci o dostupnim metodama za procenu delotvornosti rehabilitacionih programa i službi, uključujući podatke o primeni odgovarajućih pokazatelja i merila, kao i rezultate takvih procena.
- (e) Podaci o merama kojima se obezbeđuje i garantuje neponavljanje povreda.
- (f) Podaci o domaćim zakonima kojima se uspostavlja i štiti pravo žrtava torture ili zlostavljanja na ispravljanje povreda i naknadu, kao i podaci o relevantnim implementacionim merama države potpisnice. Ukoliko takvi zakoni još uvek nisu doneti, država ugovornica treba da uključi u svoje izveštaje i podatke o merama koje je preduzela kako bi takve zakone što pre usvojila i primenila.

- (g) Podaci o merama koje su preduzete kako bi se svim žrtvama torture ili zlostavljanja omogućilo da ostvare i uživaju prava predviđena članom 14.
- (h) Podaci o dostupnim mehanizmima za podnošenje prijava žrtava torture ili zlostavljanja, uključujući i podatke o tome kako su im takvi mehanizmi stavljeni na raspolaganje, i na koji način su žrtve o njima bile obavestene. Podaci o broju prijava podnetih takvim mehanizmima treba da budu klasifikovani prema uzrastu, polu, nacionalnosti, prebivalištu i navodnoj povredi koja je pretrpljena.
- (i) Podaci o merama koje je država potpisnica preduzela kako bi osigurala da svi navodi o počinjenoj torturi ili zlostavljanju budu delotvorno istraženi.
- (j) Podaci o zakonskim i političkim merama za identifikovanje žrtava torture, osmišljenim u cilju ispravljanja pretrpljenih povreda i pružanja naknade.
- (k) Podaci o dostupnim pravnim i drugim sredstvima koja žrtvama torture ili zlostavljanja omogućavaju da ostvare pravo na otklanjanje povreda i naknadu, uključujući sve krivične, građanske, administrativne i vansudske postupke, poput administrativnih reparacionih programa, kao i informacije o broju žrtava koje su takve mehanizme iskoristile, podaci o broju žrtava kojima su dodeljene reparacione mere i naknada, i podaci o formi i/ili iznosu dodeljene naknade.
- (l) Podaci o dostupnoj pravnoj pomoći za žrtve torture ili zlostavljanja i podaci o programima i merama za zaštitu svedoka i drugih lica koja su intervenisala u interesu žrtava, uključujući: podatke o načinu na koji je javnost obavestena o postojanju takve zaštite, podatke o njenoj dostupnosti u praksi; podatke o broju žrtava kojima je dodeljena pravna pomoć; podatke o broju osoba koje su uključene u državne programe za zaštitu svedoka; i podatke o njihovoj delotvornosti na osnovu evaluacije države potpisnice.
- (m) Podaci o koracima koji su preduzeti na implementaciji presuda nacionalnih, regionalnih ili međunarodnih sudova, uključujući i podatke o trajanju perioda od dana izricanja presude do faktičkog pružanja naknade i ostalih vidova otklanjanja povreda. Takođe, države potpisnice treba da podnesu razložene podatke o broju žrtava kojima je reparacija odobrena sudskom presudom, podatke o broju žrtava kojima je reparacija zaista i isplaćena, i zbog kojih pretrpljenih povreda.
- (n) Podaci o posebnim zaštitnim merama za pripadnike marginalizovanih ili ugroženih grupa, uključujući žene i decu koji pokušavaju da ostvare prava zagarantovana članom 14 Konvencije.
- (o) Podaci o svim drugim pitanjima koje Komitet bude smatrao potrebnim.